

Atatürk'ün Eğitim Politikasının Kaynakları ve Temel İlkeleri

The Sources and Basic Principles of Atatürk's Policy of Education

Ruhi Sarpkaya
Celal Bayar Üniversitesi

Öz

Bu makalede, Atatürk'ün eğitim politikasının kaynakları ve temel ilkeleri saptanmaya çalışılmıştır. Atatürk'ün eğitim politikasını, iki temel olgu biçimlendirmiştir. Birincisi, Osmanlılardaki eğitimin dağınık, ulusal olmaktan uzak oluşu ve bilime dayalı olmayışı; ikincisi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kökleşmesinde ve devrimlerin yaygınlaştırılmasında eğitime işlevsel yaklaşımıdır. Eğitim politikasının temel ilkeleri olarak da şu on ilke saptanmıştır: Eğitim, ulusal, bilimsel, karma, uygulamalı, laik, disiplinli, olmalıdır; halk eğitimine önem verilmelidir; eğitim birliği sağlanmalıdır; öğretmenlere değer verilmelidir; eğitimde fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Atatürk, eğitim, politika.

Öz

This article attempts to discuss the sources and basic principles of Atatürk's policy of education. Atatürk's education policy was formed with regard to two basic considerations. The first was that the education in Ottoman empire was disorganized, far from being national and not based on science. The second concerns the functional approach to education in the development of the new Turkish Republic and the spread of revolutions. The following ten principles were determined as the basic principles of education policy: Education must be national, scientific, co-educational, practical, secular and disciplined; importance must be given to adult education, unity in education must be provided, teachers must be appreciated, and incidental equality in education must be provided.

Key words: Atatürk, education, policy.

Giriş

“Öğretmenler, yeni kuşağı, Cumhuriyetin özverili öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz. Yeni kuşak, sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri, sizin ustalık ve özverinizin derecesiyle orantılı bulunacaktır. Cumhuriyet, düşünce, bilgi ve beden yönünden güçlü ve seciyeli koruyucular ister. Yeni kuşağı bu nitelik ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir (...). Cumhuriyet sizden 'fikri hür, vicdanı hür, irfani hür' kuşaklar ister” (Bingöl, 1970, 28-29) diyen Atatürk, eğitimin yeni bir ulus yaratılmasında ne denli önemli bir işleve sahip olduğunu farkındadır. Bu nedenle de savaş meydan-

larında kazandığı zaferleri yeterli görmez. Asıl zaferin ekonomik kalkınmayla kazanılacağını vurgular. Kalkınmanın anahtarını da eğitim olarak görür. Kurduğu cumhuriyetin yaşatılmasında ve yüceltilmesinde eğitime güvenir. Bunun için de birçok söylevinde, eğitim hakkındaki düşüncelerini açıklar. İşte bu makalede, onun bu konuşmalarından yola çıkarak, önce onun eğitim politikasının kaynaklarını irdeleyeceğiz, daha sonra da bu politikanın ana ilkelerini saptamaya çalışacağız.

Atatürk'ün Eğitim Politikasının Kaynakları

Atatürk'ün eğitim politikasını iki temel olgu biçimlendirmiştir. Birincisi, Osmanlılardaki eğitimin dağınık, ulusal olmaktan uzak oluşu ve bilime dayalı olmayışıdır. İkincisi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin

Dr. Ruhi Sarpkaya, Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili Okutmanı,
ruhsarpkaya@hotmail.com

kökleşmesinde ve devrimlerin yaygınlaştırılmasında eğitime işlevsel yaklaşımıdır. Şimdi önce birinci olguyu ele alalım: Eğitim kurumu, bir üst yapı kurumudur. Dolayısıyla toplumsal yapının bir yansımasıdır. Elbette ki bu etkileşim tek yönlü değil, karşılıklıdır. İşte Osmanlılardaki eğitim de toplumsal yapının bir ürünüydü. Osmanlılarda *hükümet şekli*, saltanat-hilafet; *anayasa*, şeriat; *ideoloji*, din kardeşliği; *toplum*, gelenekçi ve durağan bir toplum; *ahlak*, bütün bunlara uygun olarak teokratik bir ahlak ve sonunda inanç ve ibadet olarak görülmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bütün örgütler bunlardır ve bunların hepsine de din egemendir (Karal, 1981, 5-6).

Ayrıca Osmanlıda henüz sanayi kurulumamıştır. Ekonomik yapı büyük oranda tarıma, küçük atölyelere dayanmaktadır (Boratav, 1995, 268-269). Böyle bir ekonomik yapıda nitelikli ve üretici insan gücüne gereksinimin fazla olmadığı da açıktır. Osmanlı İmparatorluğu bu toplumsal yapıya uygun olarak teokratik içerikli ve ağırlıklı bir eğitim sistemine sahiptir.

Bu eğitim sistemi, din kardeşliğine dayandığı ve emperyalist devletlerin kendi okulları aracılığıyla etkilemelerine açık olduğu için ulusal değildir. Eğitim kurumları geleneksel, modern ve yabancı okullar olmak üzere üçe ayrılmıştı. Hayatın her alanında olduğu gibi eğitim de inanç ve ibadete dayandığı için bilimsel değildi. Çünkü her şeyin yanıtı, kutsal kitapta vardı.

Atatürk, ilk önce Osmanlı Devletinin yukarıdaki toplumsal yapısını kökten değiştirmiştir. Türk devrimini sonucunda, toplumsal yapı şöyle bir görünüm almıştır: *Hükümet şekli*, demokratik bir cumhuriyet olmuştur. *Anayasa*, modern anayasadır, gücünü halktan almıştır. *Toplum*, değişime açık, çağdaşlaşma yolundadır. *Ahlak*, toplumsal yaşamın ve çağın koşullarından doğan, evrensel değerleri de içeren bir ahlaktır. Yeni Cumhuriyette *din* yerini korumuştur, ancak laik bir anlayışla, devletin ve toplumsal yaşamın her alanını kapsamamak koşuluyla. Türkiye Cumhuriyeti'nde din, bireylerin vicdanlarına bırakılmak istenmiştir.

Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde ekonomik yapıyı da değiştirmek ister. Osmanlı'nın cılız ekonomisinin yerine güçlü bir ekonomi kurmak ister. Ekonomi konusunda şöyle der (Karal, 1969, 99), "Arkadaşlar! Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim zaferleri

olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar istihsal ettiği muzafferiyetler memleketimizi halas-ı hakikiye (gerçek kurtuluşa) sevk etmiş sayılmaz. Bu zaferler, ancak müstakbel zaferimiz için kıymetli bir zemin hazırlanmıştır. Muzafferiyat-ı askeriyemizle (askeri zaferlerimizle) mağrur olmayalım, yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım."

Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra, yeni toplumsal yapının gerektirdiği Demokratik Cumhuriyeti, değişime açık çağdaş toplumu, laik bir devlet ve bireyi, bağımsız ve kendi öz kaynaklarımıza dayalı güçlü bir ekonomiyi eğitim aracılığıyla yaratmak istiyordu. Böylece bir yandan Türk devrimlerini yaygınlaştırmak, bir yandan da onları kökleştirmek için eğitime işlevsel olarak yaklaşıyordu.

Görüldüğü gibi Atatürk'ün eğitim politikasını yukarıda ele alınan iki temel olgu (1- Osmanlılardaki eğitimin dağınık, ulusal olmaktan uzak oluşu ve bilimsel olmayışı; 2-Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik devrimlerin yaygınlaştırılmasında ve kökleştirilmesinde eğitime işlevsel bir görev yüklemesi) biçimlendirir. Böylece, onun eğitimdeki iki temel amacı da ortaya çıkmış oluyor. Bunlar:

1. Eğitimimiz ulusal, bilimsel ve birlik içinde olmalı,
2. Türkiye Cumhuriyeti'ni yaşatmaya, devrimleri korumaya ve kalkınmaya yönelik olmalı.

Atatürk, bu iki ana amacı gerçekleştirmek için eğitim politikasını oluştururken tümüyle yeni kurulan Cumhuriyetin gereksinimlerinden, pratiğinden hareket etmiştir. Gerçekten de o, ne bir eğitimci ne de bir eğitim düşünürüdür. Yeni bir eğitim sistemi veya felsefesi ortaya koymadığı gibi, her yönden eğitime değinen düşünceleri sürmemiştir. Onun eğitimle ilgisi, Türk toplumunun değişmesinde eğitimin oynayacağı rol ölçüsünde olmuştur (Başgöz, 1995, 273). Bu nedenle, Atatürk'ün eğitim politikasını oluşturan temel ilkeler, bu çerçevede ele alınıp değerlendirilmelidir.

Atatürk'ün Eğitim Politikasının Temel İlkeleri

Eğitim ulusal olmalıdır.

Atatürk, her başarısının altında kendisinin değil, ulusun olduğunu özellikle vurgulamıştır. Teknik yanı ağır basan askeri zaferleri bile doğrudan doğruya ulusa

mal etmiştir. Ayrıca Atatürk, en umutsuz, en zor zamanlarda bile sürekli olarak, verdiği söylevlerde ve özel konuşmalarında hep tek dayanağının Türk ulusu olduğunu vurgulamıştır. İlk bakışta bir alçakgönüllülük gibi görünen bu davranışın altında, aslında bir ulus yaratma çabası vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nda bir ümmet anlayışı egemen olduğundan Atatürk, ümmet kavramına karşı millet kavramını ön plana çıkarmak istiyordu (Kongar, 1983, 316). Atatürk, "Yurttaşlık Bilgileri" kitabında, "*Türkler, İslam dinini benimsemeden önce de büyük bir ulus idi. Bu dini benimsedikten sonra, bu din, ne Arapların ne aynı dinde bulunan İranlıların, Musevilerin, ne de Mısırlıların ve başkalarının Türklerle birleşip bir ulus oluşturmalarına yol açtı. Tersine ulusunun, ulusal bağlarını gevşetti, ulusal duygularını, ulusal coşkusunu uyuşturdu*" diyor (Atatürk, 1997, 18). İşte Atatürk'ün ulusçuluğunun temelinde bu düşünceler yatmaktadır.

Atatürk'ün ulusçuluğu, yeni Türk Devleti'nin her aşamasında duyumsanıyordu. Dış politikada, ekonomide, kültürde ve eğitimde hep ulusal kaygı ön plandadır.

Atatürk, yoruma gerek kalmayacak şekilde, eğitimin ulusal olması gerektiğini ileri sürer. Daha 16-21 Temmuz 1921 Milli Eğitim Kurultayı'nı açarken şöyle der:

"Bugün, Ankara, Milli Türkiye'nin 'Milli Eğitimi'ni kuracak olan Türkiye Öğretmenler Kurultayı'nın toplanmasına da sahne olmak mutluluğu ile övünmektedir (...) Onun için bir Milli Eğitim Programı'ndan söz ederken, geçmişin boş inançlarından ve yaratılışımızın nitelikleriyle hiç de ilgisi olmayan yabancı düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelen tüm etkilerden büsbütün uzak, ulusal yaratılış ve tarihimize uygun bir kültür düşünüyorum" (Bingöl, 1970, 7-8).

Atatürk, daha Cumhuriyetin kurulmasından önce eğitimin ulusal olması konusunda bu kadar kararlıydı. Cumhuriyetin kuruluşundan sonraysa, bu kararlılığı daha da pekiştirmiştir. Nitekim 22 Eylül 1924'te Samsun öğretmenlerine yaptığı bir konuşmada şöyle der (Bingöl, 1970, 36-37) :

"Beyler, eğitim sözcüğü tek başına kullanıldığı zaman herkes bundan, kendi anlayışına uygun bir anlam çıkarır. Ayrıntılara girilirse, eğitimin amaç ve ereklere değişir. Örneğin dinsel eğitim, ulusal eğitim, uluslararası eğitim... Bütün bu eğitimlerin amaç ve ereklere

başka başkadır. Ben burada yalnız, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşağa vereceği eğitimin, ulusal eğitim olduğunu kesinlikle belirttikten sonra, ötekilerin üstünde durmayacağım; yalnız ne demek istediğimi kısa bir örnekle açıklayacağım.

Baylar, yeryüzünde üç yüz milyonu aşkın Müslüman vardır. Bunlar, ana, baba, hoca eğitimiyle eğitim ve ahlak almaktadırlar. Fakat üzülen söyleyeyim, işin gerçeği şudur ki bütün bu milyonlarca insan yığınları, şunun ya da bunun kölesi, uşağı durumundadır. Aldıkları tinsel eğitim ve ahlak, onlara, bu kölelik zincirlerini kırabilecek insanlık değerlerini vermemiştir, veremiyor. Çünkü eğitimlerinin amacı, ulusal değildir."

Görüldüğü gibi, Atatürk'ün Tevhidi Tedrisat düşüncesini ortaya atmasının bir nedeni de eğitimde bütünlüğü sağlayarak ulus olma bilincini sağlamaktır.

Eğitim Bilimsel Olmalıdır

Türk devrimi, düşünsel planda pozitivizme dayanıyordu. Çünkü devrimle dönüştürülen Osmanlı İmparatorluğu hem siyasal otoritenin kaynağı bakımından hem de toplum yapısı açısından dine dayanıyordu. Pozitivist düşünce geleneği son dönem Osmanlı aydınları arasında da yaygındı. Bunun nedeni, Osmanlı bürokratları ve aydınları için pozitivizmin hem Batı'nın üstünlüğünü açıklaması hem de Hıristiyanlığa bulaşmamış olmasıydı. Sonuçta Atatürk, Osmanlılardaki pozitivist anlayışın açtığı bu yolu daha da genişletti. O, pozitivizmi, bilimin egemenliği biçiminde algıladı, böylece bilimi, dine ve geleneğe karşı kullandı (Kongar, 1983, 46-48).

Atatürk'ün bu pozitivizme dayanan düşünsel yapısı doğal olarak eğitim politikasına da yansıtıyordu. Çünkü bilimsel düşüncenin yeşereceği ve güçleneceği yer eğitim alanıydı. Bu nedenle 27.10.1922'de Bursa'da kalabalık bir öğretmen topluluğuna şunları söylemiştir (Bingöl, 1970, 15-16) : "Bayanlar, Baylar, (...) Bir ulusun yıkımla karşı karşıya olması demek, o ulusun hasta, hastalıklı olması demektir. Bundan ötürü kurtuluş, toplumdaki hastalığı ortaya çıkarmak ve iyileştirmekle elde edilebilir. Hastalığın iyileştirilmesi bilim ve tekniğin gösterdiği yolla olursa hasta kurtulur, yoksa tersine, hastalık kökleşir, onulmaz duruma gelir. (...) Bayanlar, Baylar, Yurdumuzun en bakımlı, en şirin, en güzel yerlerini üç buçuk yıl kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı dize getiren başarının sırrı nerededir, bilir

misiniz? Orduların yönetilmesinde bilim ve teknik ilkelerini önder edinmededir. Ulusumuzu yetiştirmek için kaynak olan okullarımızın ve üniversitelerimizin kuruluşunda da gene bu yolu tutacağız. “

Atatürk, bilim ve tekniğe o kadar önem verir ki onun, yaşamın her alanında egemen olmasını ister (Bingöl, 1970, 31). “Baylar, Dünyada her şey için, madde ile ilgili işler için, fizikötesi işler için, yaşam için, başarı için en gerçek önder, bilimdir, tekniktir. Bilim ve tekniğin dışında önder aramak, çevresinde olupbitenleri öğrenmemektir, bilgisizliktir, doğru yoldan sapmadır.”

Eğitim Karma Olmalıdır

Osmanlılarda kadının statüsü oldukça düşüktür. Toplumsal yaşamda, özellikle kentlerde yok sayılırlar. Kadınlar, ilk eğitimin dışında yaygın olarak eğitimden yararlanamazlar. Son zamanlarda açılan okullara girebilmişlerse de sayıları çok fazla değildir. Ekonomik güçleri yoktur. Hukuksal güvenceden yoksundurlar. Mirastan 1/4 pay alırlar. Mahkemede iki kadın bir erkeğe eşittir. Örtünme zorunludur (Göksel, 1995, 128-140).

Atatürk yeni Türkiye’yi kurmaya çalışırken, ülkedeki kadının durumu budur. O, bu durumu tüm gerçekliğiyle görür ve kadınların toplumsal yaşama bir an önce damgalarını vurmalarını ister. Bu amacını gerçekleştirmek için de kadınların erkeklerle birlikte eğitilerek aydınlatılmalarını ister. 30.08.1925’te Kastamonu’da yaptığı bir konuşmada şöyle der (Karal, 1969, 58), “(...) Bir sosyal topluluk, bir millet erkek ve kadın denilen iki tür insandan oluşur. Kabil midir ki bir kitlenin bir parçasını geliştirelim, diğerini müsamaha edelim de kitlenin bütünü ilerletilebilmiş olsun? Mümkün müdür ki bir camianın yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilirsin? Şüphe yok, terakki adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmalı ve gelişmeyenlik alanında birlikte kesin bir tavır almak gereklidir. Böyle olursa devrim başarılı olur”.

Atatürk, Türk erkek ve kadının birlikteliğini sağlamak için okullarda yan yana, omuz omuza eğitim görmelerine olanak sağlamış ve bunu uygulamıştır.

Eğitim Uygulamalı (İşlevsel) Olmalıdır

19. yüzyıldaki sanayi devrimi sonunda nitelikli insan gücüne gereksinim iyice artmıştır. Makineyi üretecek,

çalıştıracak, fabrikaları örgütleyecek, yönetecek insanlar aranıyordu. Artık niteliksiz işçilere gerek kalmamıştı. Bunun sonucunda nitelikli insan gücünü yetiştirecek iş ve mesleğe yönelik okullar açma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Böylece eski okulun yalnızca kültür aktaran, bilgi belleten yapısı değişmeye başlamıştı (Tonguç, 1974, 85-89).

Atatürk, genç Cumhuriyetin kalkınmasında sanayinin önemini sürekli vurgular. Ekonomik kalkınmada gerekli olan nitelikli insan gücünün yetiştirilebilmesi için eğitimin uygulamalı, işe dayalı olmasını ister. 1 Mart 1923’te TBMM’yi açış konuşmasında, eğitim-öğretimde uygulanacak yöntemi şöyle açıklar (Bingöl, 1970, 21), “Baylar, Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da bir uygarlık zevkünden çok, yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan, işe yarar ve kullanılabilen bir aygıt durumuna getirmektedir... Yapararak öğrenmeye dayanan ve yaygın bir eğitim öğretim için yurdun önemli merkezlerinde yeni kitaplıklar, çeşitli bitkileri ve hayvanları içine alan bahçeler, konservatuvarlar, işyerleri, müzeler, galeriler, sergi salonları kurmak gerekli olduğu gibi, ilçe merkezlerine kadar bütün yurdun basımevleriyle de donatılması gerekmektedir.”

Eğitimde, iş eğitiminin ana yöntem olması gerektiğini 1 Mart 1922’de TBMM’yi açış konuşmasında şöyle vurgular (Bingöl, 1970, 12): “Bir yönden bilgisizliği gidermeğe çalışırken, öte yönden de yurt çocuklarını toplumsal ve ekonomik alanlarda etken ve verimli kılabilmek için gerekli olan önbilgileri iş üstünde öğretmek yöntemi, eğitim ve öğretimin ana kuralı olmalıdır.”

Türkiye gerçeklerini dikkate alarak ortaya çıkan sorunların çözümünde ülke ihtiyaçlarına dönük yöntemlerin geliştirildiğine ilişkin olarak okuma-yazma ve köy enstitüleri hareketi eğitimin işlevselliğine en somut iki örnektir (Doğan, 1982, 32).

Eğitim Laik Olmalıdır

Atatürk’ün laiklik konusundaki politikası, başlangıçtan itibaren din işleriyle toplum düzenini birbirinden kesinlikle ayırmaya dayanır. Dinsel inançlara karşı çıkan bir baskı da yapmamıştır. Onun laiklik politikası, dinin toplum işlerinden, toplumsal görevlerinden sıyrılmış vicdanlara itilmesi, kişilerin iç dünyalarından dışarıya

taşmayan bir inançlar bütünü durumuna getirilmesi amacını güder (Aksoy, 1989, 28).

Atatürk'ün bu laiklik anlayışı, eğitim sistemine de yansımıştır. Gerçekten de Cumhuriyet, eğitim kurumlarını her türlü dinsel dogmanın baskısından kurtarmakla bilimin vazgeçilmez gereği olan düşünme, araştırma, sorgulama ve gerçekleri ortaya koyma özgürlüğünü sağlamıştır. Nakilci değil, akılcı; ezberciliğe değil, gözleme, deneye ve uygulamaya dayalı eğitim veren kurumlar yaratmaya yönelmiştir (Ozankaya, 1995, 392).

Atatürk, laiklik ilkesini Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden birisi olarak görür. Dinin toplumsal yaşamdaki belirleyici rolüne kesin olarak karşı çıkar (Kartal, 1969, 69), "Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat (yol), uygarlık tarikatıdır. Uygarlığın emir ve talep ettiğini (istediğini) yapmak, insan olmak için kafidir (yeterlidir)." "

Halk Eğitimine Önem Verilmelidir

Atatürk'ün halk eğitimine verdiği önemin altında, onun demokrasiye yüklediği anlamlar yatar. Demokrasi ona göre halkın iktidarındır. "Egemenlik kayıtsız koşulsuz ulusundur" özdeyişi demokrasi anlayışının simgesel bir anlatıdır. Egemenliğin odağına yerleştirdiği Türk halkını, yüzyıllar süren padişah kulluğundan, özgür bireyler düzeyine çıkarmak ister. Bunun için dinsel, geleneksel yetkinin dayatılmasıyla oluşmuş bulanık halk bilincinin yerine, ulusal halk bilincini yerleştirmek ister. İşte bu noktada halk eğitimi Atatürk'ün elinde etkili bir araç olur. Halk eğitimi etkinlikleri aracılığıyla halkın cahilliğinin giderilerek, kültür ve bilinç düzeyinin hızla yükseltilmesini amaçlar (Sarpkaya, 1995, 21).

Atatürk, Kurtuluş Savaşı boyunca ve Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın ne kadar cahil kaldığına tanık olmuştu. Bu nedenle halkın bir an önce bu cahillikten kurtarılması gerektiği üzerinde durur. 1 Mart 1922'de TBMM'yi açış konuşmasında şöyle der (Bingöl, 1970, 11-12), "(...) Demiştik ki bu yurdun gerçek sahibi ve toplumumuzun büyük çoğunluğu köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne değin bilgi ışığından yoksun bırakılmıştır. Bundan ötürü, bizim izleyeceğimiz milli eğitim politikasının temeli, önce içinde bulunduğumuz

bilgisizliği gidermektir. Ayrıntılarına girmeden diyebilirim ki genel olarak bütün köylüye okumayı, yazmayı ve matematikte dört işlemi öğretmek, yurdunu, ulusunu, dinini, dünyasını tanıyacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlak bilgisi vermek, Milli Eğitim Programımızın ilk amacıdır."

Atatürk bilgisizliğin giderilerek halkın aydınlatılması için karma eğitimi başlattı; Tevhidi Tedrisat Kanunu'nu çıkardı; Yeni Türk Abecesi'ni uygulattı. Böylece, halk eğitimi için ortamı hazırladıktan sonra, halk dersaneleri ve halk odaları aracılığıyla dünyada az rastlanır bir kitlesel eğitim seferberliğini başlatmıştır. Bu çaba kısa bir süre sonra olumlu sonuçlarını vermeye başlamıştır.

Eğitim Disiplinli Olmalıdır

Disiplin, geleneksel Osmanlı eğitiminde içerisinde cezalandırmanın ve boyun eğdirmenin ağırlıklı olarak yer aldığı bir kavramdır. Mekteplerde, hocaların kesin, katı kurallara dayalı egemenliği, çocuklar üzerinde her türlü şiddete başvurma yollarını açık tutuyordu. Falaka, azarlama, tecrit etme (soyutlama) olağan disiplin uygulamalarıydı.

Atatürk'ün disiplin anlayışı ise, işlerin yapılması sırasında herkesin düzenli ve işin amacına uygun olarak çalışmasına dayanır. Onun eğitimdeki disiplin anlayışında ceza ile korkutma değil, sevgi ile ödüllendirme, yüreklendirme vardır.

Atatürk, eğitimin disiplinli olması konusunda 1 Kasım 1925'te TBMM'yi açış konuşmasında şöyle der (Bingöl, 1970, 40), "Hayatın her çalışma alanında olduğu gibi, özellikle eğitim ve öğretimde disiplin, başarının temelidir. Müdürler ve öğretmenler, disiplini sağlamak, öğrenciler de disipline uymak zorundadırlar."

Öğretmenlere Değer Verilmelidir

Öğretmen, eğitim sürecinin en önemli öğelerinden bir tanesidir. Toplumun biçimlendirilmesinde öğretmenlerin rolü açıktır. İyi yetişmiş, nitelikli öğretmenler toplumun ilerlemesinde önemli görevler üstlenirler. Eğitim sistemine, ders araç-gereçlerine, derslerin içeriğine asıl egemen olan öğretmenlerdir. Eğer bir eğitim devriminde, öğretmenler görmezlikten gelinirse, başarıya ulaşmak çok güç olur. Ulaşılsa bile süreklilik sağlanamaz.

Atatürk, öğretmenlerin bu rollerini çok iyi kavramış bir önderdir. Bu nedenle öğretmenlere değer vermiş, her

fırsatta onlarla birlikte olduğunu, onlara güvendiğini dile getirmiştir. Atatürk, “*Cumhurbaşkanı olmasam öğretmen olurum*” derken, öğretmenlerle Cumhuriyetin ne denli özdeşleştiğini gösteriyordu (Akyüz, 1983, 31-36; Ozankaya, 1995, 403).

Atatürk’ün öğretmenlere verdiği önem ve destek çok açıktır. Her fırsatta öğretmenlere olan güvenini dile getirirdi. Nitekim daha Cumhuriyet kurulmadan 1921’deki Maarif Kongresi’nde şöyle der (Bingöl, 1970, 10), “(...) Ancak bu doğuştan gelen yetenekleri geliştirebilecek bilgilerle donatılmış yurttaşlar gereklidir. Bu ödev de sizlere düşüyor. Ulusal hükümetimizin tam bir gerçeklik ve içtenlikle dilediği ölçüde, Türkiye öğretmenlerinin yaşamına değin rahatlık ve bolluğu daha sağlayamamış olduğunu bilirim. Fakat ulusumuzu yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üstüne almış olan yüce Türk öğretmen topluluğunun, bugünkü durumu göz önünde bulunduracağından ve her güçlüğe göğüs gererek bu yolda yılmaksızın yürüyeceğinden kuşku yoktur. Ödeviniz pek önemli ve millet yaşamı için vazgeçilmez bir nitelik taşımaktadır. Bunda başarıya ulaşmanızı ulu Tanrı’dan dilerim. “

27.Ekim.1922’de kalabalık bir öğretmen topluluğuna yaptığı konuşmada öğretmenlere olan güvenini ve desteğini açıkça dile getirir (Bingöl, 1970, 19): “Bayanlar, Baylar, Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularımızın zaferi için, yalnız ortam hazırladı (...) Gerçek zaferi siz kazanacak ve yaşatacaksınız ve mutlaka başarıya ulaşacaksınız. Ben ve sarsılmaz inançla bütün arkadaşlarım sizi izleyeceğiz ve sizin karşılaştığınız engelleri kıracağız (...)”

25 Ağustos 1924’te Öğretmenler Birliği Kurultayı’nda öğretmenlere, yeni kurulan Cumhuriyetin kökleştirilmesi ve korunması için görevler yükler (Bingöl, 1970, 28-29): “Öğretmenler; yeni kuşağı, Cumhuriyetin özverili öğretmen ve eğiticileri, sizler yetiştireceksiniz. Yeni kuşak, sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri, sizin ustalık ve özverinizin derecesiyle orantılı bulunacaktır. Cumhuriyet düşünce, bilgi ve beden yönünden güçlü ve yüksek seciyeli koruyucular ister. Yeni kuşağı bu nitelik ve yetenekte yetiştirmek, sizin elinizdedir. Üstün ödevimizin yerine getirilmesine yüksek çabalarla kendinizi adayacağınızdan hiç kuşku yoktur. (...) Arkadaşlar, yeni Türkiye’nin birkaç yıla sığdırdığı askerlik, siyaset

ve yönetim alanlarındaki devrimler, sizin; sayın öğretmenler, sizin toplumda ve düşünce hayatımızda yapacağımız devrimlerdeki başarınızla gerçekleşecektir. Hiçbir zaman unutmayın ki Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür kuşaklar ister.”

Görüldüğü gibi Atatürk, eğitimde öğretmenlerin oynadığı rolün farkındadır ve buna uygun olarak öğretmenlere destek vermekte, güvenmekte, onları korumaktadır.

Eğitimde Fırsat Eşitliği Sağlanmalıdır

Atatürk’ün üzerinde doğrudan durmadığı, ancak onun eğitime ilişkin düşünce, buyruk ve uygulamalarından çıkarılabilecek bir ilke de eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır (Tezcan, 1992, 33).

Eğitimde fırsat eşitliği, bir toplumda ırk, cins, dil, din, sosyal sınıf ve tabaka ayrımı gözetmeksizin toplumun bütün üyelerine, her eğitim basamak ve alanında, eşit koşullar içinde eğitim görme olanaklarının sağlanması demektir (Öztürk, 1983, 143).

Atatürk’ün ulusçuluk anlayışı ırk ayrımına dayanmadığı için eğitimde böyle bir ayrıma gitmez. Dil ve dinden kaynaklanan farklılıkları eğitime yansıtılmamıştır. Kadınların eğitimine özel olarak ilgi göstermiş, bütün kadınlarımızın erkeklerle birlikte, onlarla eşit düzeyde eğitim görmesini istemiştir. Yalnızca üst tabakanın değil, ülkemizdeki herkesin temel eğitimden yararlanmasını istemiştir. Özellikle de iyice cahil bırakılmış olan Türk köylüsünün bir an önce aydınlatılmasından yanadır.

Öğretim Birliği Sağlanmalıdır

Atatürk, Osmanlılardaki eğitimin nasıl kurumsal ve amaçlar açısından bölük pörçük ve ulusallıktan uzak bir yapıda olduğunu görmüştü. Osmanlı eğitim sistemi geleneksel eğitim kurumları (medrese, sıbyan okulu), yabancı ve azınlık okulları ve modern, kısmen laik eğitim veren okullar olmak üzere üçe bölünmüştü ve üç değişik tip insan yetiştiriyordu.

Öğretimde birlik ilkesi yalnızca kurumların birleştirilmesi anlamına gelmez. Onun ötesinde ulusal, laik, bilimsel eğitimin de temellerini oluşturur. Bu açıdan Atatürk’ün öğretimde birlik ilkesi, etkisi en güçlü olarak görülen eğitim düzeltimidir.

Atatürk, öğretim birliğinin sağlanmasında kesin karardır. Nitekim 1 Mart 1924'te şöyle der (Bingöl, 1970, 26), "Ulusça benimsenen eğitim ve öğretimde birlik ilkesinin, bir an bile geçirmeden uygulanmasını gerekli buluyoruz. Bu yolda gecikmenin zararları ve bu alanda büyük bir istekle hemen işe başlamanın olumlu ve derin sonuçları, kararlarımızı çabuklaştırmalıdır. "

Sonuç

Yukarıda Atatürk'ün eğitim politikasının ana ilkelelerini on öbekte ele aldık. Bu ilkeler tek tek ele alınıp uygulanmaya çalışılırsa, sonuç başarılı olamaz. Çünkü bu ilkelerin her biri, bir diğeriyle ve Atatürk'ün devrimleriyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Bu açıdan Atatürk'ün eğitim politikasını değerlendirirken bu bütünlüğü bozmamak gerekir. Örneğin, karma eğitim, özellikle laik eğitim, eğitimde fırsat eşitliği ve bilimsel eğitim ilkeleleriyle sıkı bir ilişki içindedir. Karma eğitimin gerçekleşmesi, toplumsal yaşamı, dinin egemenliğinden kurtarmaya, kızlara okuma olanaklarının sağlanmasına ve kızların eğitiminin bilimsel temellerinin açığa çıkarılmasına bağlıdır. Atatürk'ün Tevhidi Tedrisat Kanunu'nu çıkarmadaki kararlılığını ve amacını tam olarak anlayabilmek için, onun eğitimdeki birlik anlayışının öteki eğitim ilkeleriyle kurduğu ilişkiyi göz ardı etmemek gerekir.

Kaynakça

- Aksoy, M. (1989). *Laikliğe çağrı*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Akyüz, Y. (1983). Atatürk ve öğretmenler. *Cumhuriyet döneminde eğitim*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Atatürk, M.K. (1997). *Atatürk'ün yazdığı yurttaşlık bilgileri*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını .
- Bingöl, V. (1970). *Atatürk'ün millî eğitimle ilgili düşünce ve buyrukları*. Ankara: TDK Yayın No:316.
- Boratav, K. (1995). İktisat tarihi (1908-1980). Sina Akşin (Ed.), *Türkiye tarihi, çağdaş Türkiye*. 4. Cilt (Ortak Kitap). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Doğan, H. (1982). Atatürk'ün işlevsel eğitim anlayışı. *Millî Eğitim Dergisi*, 57, 32.
- Göksel, B. (1995). *Çağlar boyunca Türk kadını ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını No: 906.
- Karal, E.Z. (1969). *Atatürk'ten düşünceler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Karal, E.Z. (1981). Atatürk ilkelerinin biçimlendirdiği eğitim. *Atatürk ve Eğitim*. Ankara: TED Yayını Bilim Dizisi No:5.
- Kongar, E. (1983). *Atatürk*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ozankaya, Ö. (1995). *Cumhuriyet çınarı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, Atatürk Dizisi: 42.
- Öztürk, H. (1983). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Utku Yayınevi.
- Sarpkaya, R. (1995). Atatürk ve halk eğitimi. *ABECE Dergisi*, 111 (21).
- Tezcan, M. (1992). *Atatürk ve eğitim*. Ankara: Gündoğan Yayınevi.
- Tonguç, İ. H. (1974). *İş ve meslek eğitimi*. Ankara: TÖB-DER Yayını.

Geliş .	18 Şubat 2002
İnceleme	15 Mart 2002
Kabul	20 Nisan 2002